

Тема: Педагогиката като наука. Същност, предмет, обект и задачи

Възпитанието се появява като особена обществена функция със зараждането на човешкото общество. Възпитанието е функция на обществото. Обаче като наука за възпитанието се оформя значително по – късно.

Като научна дисциплина педагогиката е относително млада, но иначе тя се е зародила в далечното минало. Формирането ѝ е предизвикано от растящите потребности на обществото за създаване на специални учебно – възпитателни, за теоретическо обмисляне и обобщение на натрупания опит в обучението и възпитанието на подрастващите поколения. Педагогиката е получила т.нар. си название “педагогика” от гръцката дума “педагогос”, което в превод означава буквално “детеводство” (водене на деца в училище), но възпитателната практика е съществувала в робовладелското общество много – по рано в древна Гърция (в Китай, Египет, Индия, Персия и др.). В Гърция обаче педагогическите знания, макар че не са били ярко диференцирани в рамките на философията подлагат на осмисляне и обобщение дотогавашния социален опит във възпитанието на човека и обогатени с нови идеи правят решителна крачка напред в развитието на теорията и обществената практика в обучението и възпитанието на подрастващите.

През епохата на феодализма, когато влиянието на църквата върху възпитанието на подрастващите е изключително голямо, по – голяма част от педагогическите идеи се развиват в рамките на теологията. Ренесансовата епоха издига редица мислители, педагози – хуманисти като Виторино Дафелтре (1378 – 1446), Франсоа Рабле (1483 – 1533), Еразъм Ротердамски (1469 – 1536), които подлагат на критика църковното възпитание и въвеждат идеи за ново възпитание, което да бъде хуманистично. Така че, следователно педагогиката възниква на определен етап от развитието на класовото

общество, за да задоволи потребностите не на цялото общество, а на господстващата класа. В нея влизат робовладелската аристокрация и част от социалната прослойка на населението, която е освободена от робство. Затова в класовото общество педагогиката има класов характер и служи на интересите на господстващата класа – да укрепи нейното икономическо, политическо и духовно господство над нисшите класи. В отделни моменти обаче, когато имотните класи отразяват потребностите на развиващото се производство и интересите на широките маси, официалната (буржоазната) педагогика заема прогресивна позиция.

Във всяка общественно – икономическа формация съществува възпитание. Не съществува общество без възпитание. Антинаучни са разбиранията на буржоазните педагози, които разглеждат педагогиката като наука, която стои над общественото развитие, като наука за възпитанието на човека изобщо. Не съществува възпитание изобщо, защото то се осъществява винаги при конкретни общественно – исторически условия, в конкретно общество и от конкретна господстваща класа. От тук можем да изведем, че педагогиката в класовото общество има класов характер и е обществена наука. Тя има за цел да изучава особеностите на възпитанието, образованието в класовите общественно – икономически формации, т.е. конкретен тип възпитание. Буржоазните педагози (Ф.Паулсен, Д.Люй и др.) се опитват да отрекат връзката на възпитанието и на педагогиката с конкретно общество, но това има за цел да прикрие истинската същност и ролята на буржоазното възпитание, да представят възпитанието, ръководено и направлявано от господстващата буржоазна класа, за надкласово, т.е. обслужващо в еднаква степен и задоволяващо потребностите както на експлоататорите, така и на експлоатираните. Марксизмът – ленинизмът доказва че възпитанието по цели, съдържание, характер, методи и средства се мени при конкретните общественно – исторически условия и тези изменения се определят от производствените отношения. Възпитанието е пряко свързано с базата и всяко изменение в нея се отразява върху облика и характера на възпитанието. От своя страна, възпитанието оказва влияние върху породилата го база. Ето защо в педагогиката, както и във всяка обществена наука, като елемент на надстройката намира израз идеологията на господстващата класа.¹

Педагогиката е относително самостоятелна наука. Тя се развива в тясна връзка с други науки, използва техните методи на изследване и постижения. В обучението трябва да доминира емоционалното въздействие върху учениците, екстазът, илюзията, фантазията и др. Скритите им цели са съвсем очевидни – да бъде откъснато обучението и възпитанието на подрастващите в буржоазното общество от нерешените социални, икономически, политически, културни и други въпроси на действителността в интерес на трудещите се.

Обект на педагогиката е човекът като обществено същество, а възпитанието е нейния предмет, а така също и образованието и обучението на хората. От тук следва, че педагогиката е обществена наука, защото се занимава с една от обществените дейности – установяване закономерностите на учебно – възпитателната практика и развитието на педагогическата мисъл и различните обществени – икономически формации. Също така педагогиката е социална наука, защото нейният обект е социален феномен. Тя е също и теоретико – приложна наука, защото отразява неразривната връзка между теорията и практиката, т.е. от една страна осветляват закономерностите на възпитанието и образованието, е от друга – използва вече установените закономерности в учебно – възпитателната практика.

За родоначалник на съвременната педагогика се смята великият чешки мислител, педагог – реформатор, хуманист и патриот – Ян Амос Коменски (1632 – 1670). Той става такъв чрез своя труд, който е наистина гениален “Велика дидактика” (1632 – 1657). Наричали са го “педагогически гений на славянството и учител на народите”. Той е основоположник на системната наука за възпитанието и образованието. Неговата “Велика дидактика” е велика по широтата и значимостта на задачите, които си поставя да реши, но тя е велика и по начина на разработката, по философската обосновка на развитите в нея педагогически принципи и методически препоръки.² Коменски употребява понятието дидактика в широк смисъл на думата, каквото означава днес терминът “педагогика”. Освен училищното обучение, в неговата “Велика дидактика” се разглеждат и въпросите на нравственото, естетическото, физическото и религиозното възпитание, т.е. въпроси, които са обект на педагогиката.

3

Книжовното наследство на Коменски възлиза на 158 съчинения. Той съставя също така редица учебни книги, като най – известни от тях са: “Информаториум на майчиното училище”, “Отворена врата към езиците”, “Най – новият метод на езиците”, “преддверие на латинския език”, “Латинско – немски речник”, “Сетивният свят в картини” и др. На Коменски дължим разработките на идеята за всеобщо образование, предучилищно образование, трудово обучение, социално развитие, както и на принципите за съобразяване с природната закономерност при обучението, онагледяване на учебното съдържание, системност и последователност и др. От него са начертани основните направления на съвременното учебно дело.

4

Той издига идеята за всеостранност и хармоничност в развитието на детската личност. С оригиналната си педагогическа система, Коменски оказва съществено влияние върху по – нататъшното развитие на педагогическата мисъл и училищната практика на своето време.

През периода на прехода от феодализма към капитализма, изразител на буржоазните идеи и възжеления в областта на възпитанието в Англия е Джон Лок (1632 – 1704) със своя педагогически труд “Мисли за възпитанието”.

Съществен принос в развитието на педагогическата мисъл внасят френските просветители от XVIII век Жан – Жак Русо (1717 – 1778) с книгата си “Емил или за възпитанието”, Клод Адриян Хелвеций (1715 – 1771) със съчинението си “За ума и за човека”, за неговите умствени способности и възпитанието му и Дени Дидро (1713 – 1784) с труда си “Системно опровержение на книгата на Хелвеций “За човека”.⁵

Голямо значение за по – нататъшното формиране на педагогиката като наука имат трудовете на педагогическата дейност на швейцарския педагог Йохан Хенрих Песталоци (1746 – 1827). Неговите демократически идеи намират по – нататъшно развитие в съчиненията и педагогическата практика на изтъкнатия немски педагог Фридрих Адолф Вилхелм Дистервег (1790 – 1866).⁶

Дял в развитието на педагогическата теория имат и руските революционни демократи от дореволюционна Русия В.Г.Белински (1811 – 1848), А.И.Херцен (1812 – 1870), Н.Г.Чернишевски (1828 – 1889) и Н.А.Добролюбов (1836 – 1861), които в своите съчинения за първи път свързват задачите на възпитанието с необходимостта от революционно преустройство на обществото.⁷

Въпросите на педагогическата теория и практика са обект на разработка и на Л.Н.Толстой (1828 – 1910), който води борба против формализма, догматизма и дресировката в училището на царска Русия и призовава за уважение на личността на детето и развитие на неговите творчески способности.

Особено е ценен приносът в развитието на педагогическата мисъл на К.Д.Ушински (1824 – 1870).⁸ В неговото съчинение “Човекът като предмет на възпитание” са изложени неговите педагогически възгледи. Десетки поколения са се обучавали по неговите учебници.

Зараждането на социалистическата идеология е свързано с имената на ранните социалисти – утописти: Томас Мор (1478 – 1535) и Томазо Кампанела (1568 – 1639). Те обосновават и развиват идеята за демократично възпитание, за възпитание у децата на готовност на общественополезен труд, за преодоляването на противоречието между умствения и физическия труд, за свързване на обучението с производителния труд. Идеите, издигнати в съчинението на Томас Мор “Златна книга за най – добрия строй и

за новия остров Утопия” и на Томазо Кампанела “Градът Слънце” намират по – нататъшно развитие в трудовете на социалистите – утописти Анри Сен – Симон (1760 – 1825), Шарл Фурие (1772 – 1837) и Роберт Оуен (1771 – 1858).⁸ Тяхната утопичност се състои в това, че те считат, че е възможно с помощта на възпитанието да се измени обществения строй, да се създаде ново високоорганизирано общество на принципите на пълното равенство и справедливост и по този начин не виждат необходимостта от класова борба и революционно преобразуване на действителността.

На Карл Маркс и Фридрих Енгелс принадлежи заслугата за научното обяснение на основните педагогически явления, за разкриване на техните закономерности и за формиране на основите на новата, марксистическата педагогика. Те дават оригинално научно осветление на проблемите на възпитанието и зависимостта на неговите цели, задачи, характер и съдържание от социалните условия и равнището на развитие на производството. Да се изучи възпитанието като обществено явление е невъзможно, ако то се разглежда изолирано от условията, мястото и времето, при което е възникнало. Класовата и историческата обосновка на теоретическите проблеми на възпитанието има важно методологическо значение. Възникването на марксизма е събитие, което възниква в световноисторическото развитие на науката и обществото. С Маркс и Енгелс възниква нов период в развитието на науката. Те обосновават научно – материалистическия мироглед, като го превръщат в оръжие за опознаване на обективния свят. Диалектическият материализъм на Маркс и Енгелс се превръща в теоретична основа, в методология на всички науки. Една от тези науки е и педагогиката. Маркс и Енгелс отдават особено значение на възпитанието в процеса на революционната борба на пролетариата против капитализма и след победата на пролетарската революция. Световноисторическото значение на педагогическите възгледи на Карл Маркс и Фридрих Енгелс се състои в това, че учението им за възпитанието отразява вярно обективните закономерности в развитието на възпитателния процес и се основава на най – високите постижения на прогресивната наука и е свързано с борбата на най – прогресивната обществена класа – работническата класа.

В.И.Ленин (1870 – 1924) разглежда въпросите на възпитанието като неразделна част от задачите за отхвърляне на господството на експлоататорските класи и построяване на ново комунистическо общество. Той отдава особено значение на развитието на ¹⁰, а също така и изтъква необходимостта от превръщането на училището в оръдие за комунистическо преустройство на обществото.

11

Н.К.Крупская (1869 – 1939), заедно с активното участие на А.В.Луначарски (1875 – 1933) разработва основните принципи на единното трудово – политехническо училище и на

структурата на общото и професионалното образование, а също така и на първите държавни училищни документи.

А.С.Макаренко (1888 – 1939) също изиграва значителна роля в развитието на педагогиката. Неговата заслуга е в това, че създава завършена теория за организация и възпитание на детски колектив и личност в колектива и чрез колектива.

През периода на развитието на капитализма в България, неоченима е ролята на социалистическата педагогика у нас и на педагозите – марксисти. Димитър Благоев (1856 – 1924), Теньо Стоилов (1879 - 1925), Ламби Кандев (1879 – 1925). Ламби Кандев разкрива класовия характер на буржоазното училище и води принципна борба с буржоазните педагози по въпроси за професионалното образование. Всичко това води показва, че социалистическата педагогика е качествено нова педагогическа наука, която е разработена в условията на победата на пролетарската революция и строителството на социалистическото общество.

Отличителните черти на марксистко – ленинската педагогика от останалите видове педагогика са, че първо тя се опира на диалектическия и историческия материализъм, второ, че тази педагогика е партийна наука и трето, че тя разработва за първи път в историята теоретическите основи и практическата методика за възпитание на човека.

Всяка наука изучава специфични явления и закономерности на реалния свят, които съществуват независимо от съзнанието на човека. По този начин науката става ръководство за практическа дейност на хората.

Педагогиката като област от научното познание има за предмет особената функция на обществото – възпитанието на човека. Затова тя справедливо е наречена наука за възпитанието.¹² Нейният обект е човекът като обществено същество.

Възпитанието в най – общия смисъл на думата като предмет на педагогиката е процес на предаване от старото на новото поколение на обществено – историческия опит за подготовката му за живота и за труда. Без възпитание подрастващото поколение не може да съществува.

Една от най – важните задачи на марксистко – ленинската педагогика е:

1. Разработката на конкретно съдържание и методика по организация на образованието;
2. Активизиране на познавателната и обществената дейност на учащите се;
3. Повишаване ефективността на различните форми и методи на учебна работа;
4. Усъвършенстване на съдържанието и методите на нравственото, естетическото и физическото възпитание на подрастващите

Основните понятия в педагогиката са възпитание, образование и обучение.

Възпитание в широк смисъл на думата е целенасочен процес на формиране на физическите и духовни сили на личността, подготовката ѝ за живота, активно участие в трудовата дейност под въздействието на всички социални фактори. В този смисъл понятието възпитание включва в себе си също така образованието и обучението.¹³ В тесен смисъл понятието възпитание означава системно и целенасочено въздействие на възпитателя върху възпитаниците, активна дейност на самите възпитаници.

Общественото възпитание е главният фактор за подготовка на подрастващите за живота. Неговата сила и резултата се допълват от възпитателното влияние на семейството, което органически допълва общественото възпитание.¹⁴ Възпитанието, образованието и обучението са съставни части на единния педагогически процес.

Възпитание е организиран и целенасочен процес на индивидуално и колективно въздействие върху подрастващите и младежта, формирани у тях на нравствени, физически и естетически черти и характер, подготовка за трудова дейност и конкретна професионална реализация.

Образование е система от научни и културни ценности, натрупани в продължение на цялата история на човечеството. Под образование разбираме както процес, така и резултат от усвоената от личността система от знания и придобити умения и навици и на тази основа осигуряване на съответно равнище на развитие на личността.¹⁵

Под образование трябва да разбираме овладяване от подрастващите и младежта на система от общонаучни и технически знания и свързани с тях умения и навици; формиране у тях на научен мироглед, на нравствени и естетически понятия, убеждения и чувства; развитие на техните познавателни способности и творческа активност; изграждане на умения за прилагане на знанията в трудовата дейност. Образованието може да бъде общо, професионално и политехническо. То може да бъде постигнато по различни пътища (самообразование, курсове, лектории, радио, телевизия и др.). Но най – надеждният път за постигане на нормално и пълноценно образование е обучението.

Под понятието обучение разбираме педагогически правилно организиран, целенасочен, съзнателен и ръководен процес на въоръжаване на учениците със знания, умения и навици, развиване на мисленето, формиране на мироглед и нравствени качества.

Системата на педагогическите науки представлява особени педагогически дисциплини, обединени от единството на целта, областта и метода на изследване.

Връзката на педагогиката с другите науки се изразява в това, че тя се намира в тясно взаимоотношение преди всичко с марксистко – ленинската философия, която представлява нейната методологическа основа. Такива философски науки, като социологията, етиката, научния атеизъм, естетиката се занимават с проблемите на възпитанието като обществено явление.

Педагогиката е свързана и с психологията. При решаване на въпроси на възпитанието и обучението педагога е длъжен да използва знанията по обща възрастова и педагогическа психология, изучаващи обективните закономерности на формирането на духовния облик на човека под влиянието на възпитанието и психологическите особености на децата от различните възрасти, а също така психологическите закономерности на усвояването на знанията от тях, на уменията, навиците, развитието на тяхната самостоятелност и творчество, формирането на личността на учащия се. Това има голямо значение за правилната организация на учебно – възпитателния процес.

През последните години се задълбочава връзката на педагогиката със социалната психология, която има за предмет на изследване взаимоотношенията, чувствата,

настроенията, мненията, оценките, чертите, характера и особеностите на психологическия образ на хората, намиращи се в различни социални условия.¹⁶

Педагогиката е свързана също така с хигиената на учебния труд, която изучава санитарно – хигиенните условия, на възпитание и обучение на учащите се в учебното заведение с отчитане на техните възрастови особености.

Образованието се превръща в неделима част от условията за осъществяване на научно – техническия процес, все – по тясна става връзката на педагогиката с икономиката.

Връзката на педагогиката с посочените науки се осъществява чрез най – разнообразни форми, като се започне от съвместно изследване на общи проблеми или привличане на педагогиката на данни, факти, термини и постановки от други науки и се завърши с използване на методи от тези науки в педагогическите изследвания.

Системата на педагогическите науки включва в себе си такива науки като:

Обща педагогика. Тук става дума за педагогика, която разработва в себе си общите и основни въпроси на възпитанието, образованието и обучението във всички типове възпитателни учреждения. Общата педагогика се състои от три основни дяла: общи основи на педагогиката, теория на възпитанието и теория на обучението (дидактика);

Предучилищна педагогика, която разглежда проблемите на възпитанието, образованието и обучението в училище;

Педагогика за възрастни (андрагогия). Тя изучава закономерностите на обучението и възпитанието на възрастни;

Специална педагогика (дефектология), разработваща проблемите на обучението и възпитанието на деца и възрастни, които имат органически дефекти. Тя се състои от

следните раздели: сурдопедагогика – за възпитание и обучение на глухонеми, тифлопедагогика – за слепи, олигофренопедагогика – за деца със задръжки в умственото развитие;

- методики (частни дидактики), разработващи целите, съдържанието, организационните форми и методи на обучение на учащите се по един или друг предмет;

- история на педагогиката, изучаваща развитието на педагогическата теория и учебно – възпитателната практика;

- история на българското образование и педагогическата мисъл, която си поставя за задача да разгледа специфичните проблеми и закономерностите в развитието на възпитателната теория и практика в България от създаването на славянобългарската държава до днес.

Военна педагогика. Тя разглежда учебно – възпитателната практика при специфичните условия на обучение на военнослужещите в отделните страни.

Сравнителна педагогика, използваща сравнителният метод за изучаване на обучението, възпитанието и образованието в отделните страни.

През последните десетилетия бяха поставени основите на нови междинни педагогически дисциплини или отделни научни клонове на педагогиката, като педагогическа социология, педагогическа етика, педагогическа кибернетика, социална педагогика и др.

Всички споменати науки се развиват в тясно единство по между си и имат единна методологическа основа – марксистко – ленинската философия.

